

Prefață

În anul Centenarului Marii Uniri, istoriografia românească este privilegiată datorită apariției unei mulțimi de volume de documente, memorii, cărți și monografii dedicate principalelor evenimente, dar și personalităților care au fost implicate în realizarea mărețului act din anul 1918. Printre cei mulți care au jucat un rol deloc neglijabil în efortul colectiv de împlinire a idealului național, iar mai apoi de consolidare a Unirii s-a aflat și Ionel Pop (1889–1985). Iată de ce inițiativa domnului Alexandru Bârsan este una nu doar necesară în peisajul istoriografic contemporan, dar și una meritorie, demnă de apreciat, fiindcă efortul depus în vederea editării acestei lucrări a fost unul anevoios, îndelungat. Cu atât mai mult însă se impune să subliniem utilitatea prezentului demers și relevanța sa istorică și istoriografică, gestul editorial recuperator contribuind plenar la reevaluarea unei personalități cvasinegligate în perioada de după instaurarea regimului comunist în România.

În scurtul dar densul *Cuvânt-înainte*, ce-i aparține lui Ionel Pop, aflăm rațiunile care l-au condus pe ilustrul om politic și de cultură să rememoreze întâmplări notabile din viața lui sau a națiunii, dar și fapte de viață personală, amănunte autobiografice spumoase și încărcate de farmecul unei lumi azi dispărute: „O îndatorire de pietate și de recunoștință ne poruncește să cunoaștem, pe cât ne este cu putință, pe antecesorii noștri și să le păstrăm în altarul vieții noastre sufletești locuri de cinste.

În aceeași vreme trebuie să ne dăm seama că, în tradiția familiei găsim totdeauna cel mai puternic sprijin, care ne ferește de multe greșeli, la răspântiile vieții, ne îndreaptă pașii, pe cărarea cea bună, luminoasă. Fără de suportul tradițiilor, omul e nor fără de apă care se poartă de vânturi, copac toamnă, neroditor, desrădăcinat; val neliniștit al mării spumegându-și durerile; stea rătăcitoare.” Iată o emoționantă mărturisire de credință, un testament pe care memorialistul Ionel Pop îl lasă generațiilor care vor veni. Construită în patru mari capitole (*Bătrânii noștri*, *Genius loci*, *Un martor al României de altădată* și *Din toamna lui 1918*), lucrarea mai este agrementată de două instrumente – *Tabel biografic cronologic* și *Index* – care-i sporesc valoarea documentară. Dincolo de toate detaliile nu lipsite de importanță care ni se relevă parcurgând cartea, nu putem să nu remarcăm talentul literar al lui Ionel Pop (pentru care a și devenit, târziu, membru al Uniunii Scriitorilor din România), care trădează un spirit elevat, un intelectual cu reale aptitudini literare, atent la tot ce îl înconjoară și-i marchează existența cotidiană, dar și preocupat să îmbrace aceste detalii autobiografice într-o formă atractivă, captivantă.

Autorul scrie cu nedisimulată mândrie despre originile sale nășăudene din fostul sat grăniceresc Poiana, de faptul că părințele său, dr. Ioan Pop, a fost vicar episcopesc în Năsăud. Universul rural nășăudean din epoca modernă ni se dezvăluie în toată splendoarea, cu țărani harnici și cultivați, fiindcă existența regimului militar grăniceresc a favorizat accesul la școală și cultură al comunităților sătești românești atât în zona Năsăudului, cât și în sudul Transilvaniei și în Banat. La fel de emoționantă și sugestivă este evocarea celeilalte origini familiale, din zona Sălajului, respectiv din Bădăcin, prezentându-ne filiația și rudenia cu Iuliu Maniu. De asemenea, ni se recrează imaginea idilică a satului românesc transilvănean cu casele sale inconfundabile și cu existența cotidiană organizată în jurul bisericii, cu muncile tradiționale normate de mersul anotimpurilor și de posibilitățile materiale ale gospodăriilor țărănești, de relațiile cu autoritățile

austriece mai tolerante față de manifestările și aspirațiile cu caracter național ale românilor și, după dualismul din 1867, cu cele maghiare mai puțin dispuse să lase românilor teren liber afirmării lor identitare. Dintre rudele mai apropiate sau mai îndepărtate ale lui Ionel Pop care se regăsesc portretizate în cuprinsul lucrării îi menționăm pe Simion Bărnuțiu, Demetriu Coroianu, Iuliu Coroianu, Ioan Maniu, Casiu Maniu, Iuliu Maniu ș.a., personalități care au influențat decisiv destinul națiunii române din Transilvania în epoca modernă. Un loc privilegiat dar și binemeritat în paginile dedicate familiei îl are „Unchiuțul”, cel care a marcat mai bine de jumătate de veac istoria românilor transilvăneni și mai apoi a României Mari, respectiv Iuliu Maniu: „Desigur, în conducerea politicii românești din Ardeal înainte de Unire, au avut parte foarte însemnată o serie de bărbați distinși și devotați, cu nepieritoare merite în evoluția istoriei neamului nostru (Oare cine le vor recunoaște cu adevărat?), dar conducătorul necontestat, urmat în toate, respectat și chiar iubit de toți, cel care cârmuia înțelept și în deplină solidaritate, era Unchiuțul. O spun cu toată obiectivitatea, lăsând la o parte simțămintele mele de nepot recunoscător. Și o fac pentru ca urmașii noștri să nu dea crezare minciunilor meschine care tind să diminueze rolul politic al Unchiuțului, atât înainte, cât și după Unire.” Amintirilor sale le asociază pasaje consistente din lucrări cu caracter științific (cărțile lui Ștefan Buzilă, George Barițiu, dr. Dionisie Stoica, Ioan P. Lazăr, Petri Mór etc.), reușind astfel să confere memoriei personale credibilitate sporită.

Fascinant este Capitolul 3 (*Un martor al României de altădată*), în fapt un interviu fluviu realizat de Sânziana Pop care a știut cu măiestrie să-l provoace pe Ionel Pop să-și depeze amintiri, detalii relevante nu numai din viața de familie, dar și din istoria națională. Deși uneori o face în puține cuvinte, mai toată istoria românilor în marile sale articulații de la sfârșitul secolului al XIX-lea și din prima jumătate a secolului XX ni se desfășoară în fața ochilor prin lentila lui Ionel Pop, personalitate fascinantă

el însuși, care s-a intersectat cu oameni care au făcut istorie în Transilvania de până la Primul Război Mondial sau după 1918, în România Mare. Fie că este vorba de perioada anterioară Unirii în care a prevalat lupta națională a românilor transilvăneni, fie că ne este redată perioada interbelică cu luminile și umbrele ei, sau de aceea atât de frământată a celui de-al Doilea Război Mondial, amintirile memorialistului caută să îmbrace în cuvinte adecvate, atent formulate, atât dificultățile, cât și împlinirile (personale sau colective) la care a fost martor ocular. Firește că un loc distinct îl ocupă rememorarea evenimentelor din toamna anului astral 1918, în ultimul capitol al lucrării (*Din toamna 1918*). Deși ne-am fi așteptat să insiste aici asupra zilei de 1 Decembrie 1918, capitolul acesta pune în lumină mai mult „revoluția” care a avut loc în două sate din zona Albei (Cetatea de Baltă și Bucurdea Grănoasă), surprinzând mentalul colectiv transilvănean de la sfârșitul unui imperiu multiseclar și de la facerea unei lumi noi, mai bune și mai drepte pentru cei năpăstuiți de-a lungul istoriei. Relațiile interetnice și starea de spirit a celor mulți ni se relevă în toate dimensiunile conviețuirii cotidiene, semnificativ în acest sens fiind și episodul cu contele Haller sau cu cârciumarul evreu din sat care, așteptându-se la o agresiune din partea țăranilor români, s-a trezit că aceștia i-au adus în dar și lui (din hambarul contelui) o găscă și niște nuci!

Nu putem încheia aceste rânduri fără a invoca genialitatea, înțelepciunea celui care a fost unul dintre cei mai onești și reductibili politicieni români din toate timpurile, Iuliu Maniu. Acesta, mergând cu caleașca a doua zi după Unirea Transilvaniei cu România, i-a spus nepotului Ionel Pop un adevăr dureros, dar profetic: „În dreptul comunei Mihalț, Unchiuțul a oprit o clipă trăsura și, arătând apa de sub noi, mi-a grăit: «Vezi, tu, Ionel, cum se împreunează aici apele Târnavei cu cele ale Mureșului? Târnavă e turbure, Mureșul limpede. O cale, tulburarea și claritatea merg alături, mai încolo, parcă se bat învolburându-se, dar privește în jos, mai în depărtare, s-au înfrățit cele două ape, nu mai e una, nu

mai e alta, ci cursul mare și liniștit al Mureșului. Așa se va întâmpla și cu Unirea. Vor fi greutăți, vor fi poate și neînțelegeri, însă curând noile provincii se vor contopi cu desăvârșire într-o țară mare, frumoasă, care va înainta maiestuos, unită»”.

Fie ca măcar acum, la 100 de ani de la Marea Unire, să putem descoperi în România contemporană și, mai ales, în cea viitoare, „cursul mare și liniștit” al unei națiuni mari, mândră de trecutul ei pe care l-a asumat cu responsabilitate și cu încredere în destinul ei istoric din această parte a Europei.

IOAN BOLOVAN

Cuvânt-înainte

Am pășit în anul al 80-lea al vieții mele și mă găsesc a fi cel mai în vârstă membru al familiei noastre. În ordinea firească a lucrurilor, nu poate trece multă vreme până când se va trage, asupra puterii mele de aducere aminte, cortina cea fără ridicare. Acum, în ceasurile din urmă, am încercat să realizez un gând vechi, înfăptuirea căruia – păcătos – am tot amânat-o, din an în an. Adică să salvez pentru urmașii din familia noastră cunoașterea, cel puțin a unora dintre figurile înaintașilor lor. Mă cuprinde un simțământ de rușine când văd cât de puțin răstimp poate să pătrundă cunoștința noastră din noianul trecutului, în care au trăit strămoșii noștri. Dibuind, foarte incomplet, abia se desprind din ceață figurile câtorva generații. Iar după ele – necunoscutul! Cu toate că mai înainte au trăit părinții și bunicii și străbunicii lor – care sunt și ai noștri –, deci din sângele cărora s-a strecurat în venele noastre, sângele pe care îl avem, din sufletul lor au trecut, prin șiruri de oameni, în sufletele noastre, scântei de însușiri.

O îndatorire de pietate și de recunoștință ne poruncește să cunoaștem, pe cât ne este cu putință, pe antecesorii noștri și să le păstrăm în altarul vieții noastre sufletești locuri de cinste. În aceeași vreme trebuie să ne dăm seama că în tradiția familiei găsim totdeauna cel mai puternic sprijin, care ne ferește de multe greșeli, la răspântiile vieții ne îndreaptă pașii pe cărarea cea bună, luminoasă. Fără de suportul tradiției (aducându-mi aminte de cuvintele apostolului), omul e nor fără de apă care se poartă de vânturi; copac tomnatic, neroditor, desrădăcinat; val neliniștit al

Ionel Pop
(24 nov. 1889 – 27 ian. 1985)

mării spumegându-și durerile; stea rătăcitoare.

Am scris cu dragoste aceste creațiuni pe seama generației tinere de azi și a celor din viitor ale familiei noastre. Pe cei ce le vor citi, îi rog să încerce să intre în atmosfera de venerație în care am trăit eu, în săptămânile cât le-am scris, apoi, îi rog să ierte stângăciile de stil (n-am intenționat operă literară!), repetițiile – să ierte, poate, și reflexul pe hârtie al lacrimilor care uneori mi-au înnourat ochii.

Dacă voi mai avea zile și putere, voi încerca să schițez și figurile celor dragi ai noștri, pe care i-am cunoscut îndeaproape, trecuți dintre noi, și care n-ar putea intra strict în „Bătrânii noștri”. Mă gândesc la unchiul Iuliu Coroianu, la unchiul Casiu Maniu, la Livia, la Matei, la alții și, desigur, la scumpa și neuitata mea bună tovarășă de viață, care a sfârșit în mijlocul unor împrejurări atât de tragice, la Margareta.

Îmbrățișez în gând pe Pitu, fiul meu iubit, pe Dana, nepoțica mea, pe toți nepoții și strănepoții de azi și de mâine. Rog pe bunul Dumnezeu să-i binecuvânteze cu darul credinței, cu vieți senine și fericite, petrecute în cinste, în dragoste de neam și în frățescă împărțășire a iubirii dintre ei.

IONEL POP
București, 5 februarie 1969

P.S. Câteva capitole din lucrarea mea de amintiri *Genius loci* (1966) pot crea imaginea atmosferei în care au trăit unii dintre „Bătrânii noștri”.

Capitolul 1

Bătrânii noștri

Câteva cuvinte despre comuna Poiana

După tatăl meu, dr. Ioan Pop, fost vicar episcopesc în Năsăud, ne tragem din comuna grănicerească Poiana. Fiindcă în Transilvania sunt mai multe comune Poiana, arăt în câteva cuvinte care e aceea „a noastră”.

Poiana de unde ne tragem noi este în județul Bistrița-Năsăud, în regiunea munților Rodnei. Este o comună mică, așezată pe Valea Ilvei, între comunele Ilva Mică, Măgura și Ilva Mare. Este la o altitudine de 489 metri. E o comună relativ tânără. Ea a fost la origine un mic cătun al comunei Maieru, și numai în veacul al XVIII-lea s-a format ca o comună independentă, organizată deodată cu înființarea „Graniței” năsăudene. Organizatorii i-au dat numele de Sîn-Iosif (ca cinstire a împăratului Iosif al II-lea, care în drumul său prin Transilvania a poposit și aici). Dar pe lângă acest nume oficial poporul a folosit numai vechea denumire, Poiana, așa cum se numea locul pe când era o dependență a comunei Maieru, așezată într-o poiană dintre dealuri împădurite. Azi, și oficial a revenit la vechea denumire Poiana („Poiana Ilvei”). Referitor la această comună, date amănunțite se găsesc în cartea *Monografia comunei Sîn-Iosif*, de Ștefan Buzilă, fost preot acolo, Editura proprie, 1910.

Familia noastră este una dintre cele mai vechi din Poiana, așezată acolo mai înainte de a se fi organizat comuna independentă.

Bunicii de Poiana, Maftei și părinții lui

Numele original al familiei noastre nu a fost Pop, ci Crețu. Deoarece doi dintre acei Crețeni (frații Alexe și Grigoraș) au fost preoți în comună („popii”), s-a adăugat numelui de Crețu „al popii”, care apoi a devenit „Pop” în generațiile următoare.

Cel mai îndepărtat strămoș al nostru, în timp, din Poiana, despre care avem știre, a fost Grigoraș Crețu, preot care a servit la biserica bătrână din partea de hotar Poderei. Data precisă a nașterii lui nu se cunoaște, dar a fost între 1720 și 1725. A murit în 14 noiembrie 1800 și a fost înmormântat în fața ușii bisericii care era în partea de comună numită Secătura Guzului.

Înainte de Grigoraș, în comună a fost preot fratele său Alexa. Acesta a trecut însă în Moldova și s-a călugărit acolo. Preoția și averea însemnată pe care o avea le-a lăsat fratelui său Grigoraș. Alexa și-a început preoția în Poiana în 1759 și a purtat-o 16 ani. Era om bogat. O fântână făcută de el în „grădina de lângă școală” îi poartă numele și este folosită și astăzi.

Al cincilea copil al lui Grigoraș a fost Larion. S-a născut în 12 aprilie 1751. S-a căsătorit în 1772 cu Varvara lui Andrei Buta, născută la 14 decembrie 1752 și moartă în 1829. Larion a murit în 1831. Larion era un bărbat frumos, puternic, mare cântăreț. Nu știa să scrie, ci numai să citească, fiind învățat de tatăl său Grigoraș. Timp de mulți ani Larion a fost cantorul bisericii, până în 1817, când a orbit și nu a mai putut face slujbe. Așa, orb cum era, cerceta însă regulat biserica. Îl ducea de mână o babă, „Gacea”, pe care o ținea pe lângă casă pentru a-l călăuzi. Larion a avut 11 copii.

Următorul ascendent al nostru e cel de-al șaptelea copil al lui Larion, cu numele Toma. S-a născut în data de 16 aprilie 1783 și a murit în 1879.

Când a murit avea deci 96 de ani. S-a căsătorit în 1804 cu Matroana a lui Alexe Ursu, moartă în 1862, în vârstă de 72 de ani. Fiind soldat grănicer, Toma a luat parte la „taberele” din 1804, 1812, 1814.

Al doilea fiu al lui Toma a fost George. S-a născut în 1806 și a murit în 1877. A fost căsătorit cu Ioana Maftei Artene din comuna Leșu, care a murit în 1872. George moare în 1877. A fost

om deosebit de deștept, avea carte și o mare vază în comună și în regiune. George a avut trei copii.

Al treilea a fost bunicul nostru Maței, născut la 18 august 1830, căsătorit în 1856 cu bunica noastră Irina Terente Ureche („Bunica din Poiană”, cum o numeam noi). Maței a murit în 13 aprilie 1889.

Pe bunicul nostru Maței nu l-am putut cunoaște, întrucât el a murit înaintea nașterii mele din noiembrie 1889. Durere, nu știu să fi rămas vreo fotografie sau alt portret de-al lui. Din ceea ce spunea bunica Irina, și auzeam de la alți bătrâni, bunicul Maței era un bărbat deosebit de frumos, înalt, voinic, blond-șaten, cu ochi vioi, albaștri.

A fost un om tipic din granița năsăudeană, care a făcut carieră de soldat-țăran-grănicer cu școală – apoi, potrivit științei lui de carte și a însușirilor lui, a avut slujba de primar și notar comunal. El și bunica Irina erau oameni înstăriți, pe lângă casa mare și clădirile economice din comună aveau – mi s-a spus – peste 100 de iugăre¹, arător de munte, pășuni, cositoare, pădure –, apoi un frumos stoc de vite mari și de oi.

Transcriu aici din cartea pomenită mai sus, *Monografia comunei Sîn-Iosif*, de la pagina 260 începând:

Maței Pop. A studiat în comună la școala „trivială” din Sîngeorz și în Institutul Militar din Năsăud, unde a absolvit toate patru clasele, cum el singur ne spune în raportul d.e. 12 nov. 1856. În acest raport mai zice că el a făcut parte din Regimentul II de Grăniceri, iar mai în urmă din Regimentul 50 de Linie, ca „Gemeiner, Gefreiter, caporal, manipulant Feldwebel, Wirklicher Feldwebel”², în diferite garnizoane din Ardeal, Ungaria, Stiria și Italia. Jurământul de serviciu l-a depus în 1 aprilie 1848 și a servit 8 ani și 7 luni. Documente are: extrasul din protocolul de conduită datat în București, 1855. În 1856 a venit acasă și în acel an, în aprilie, se căsătorește cu fata lui Terente

¹ Iugăr – unitate de măsură folosită în Transilvania în trecut. Un iugăr echivala cu 0,5775 ha (n. red.).

² Grade din armata imperială austriacă: Gemeiner – soldat, Gefreiter – caporal, Feldwebel – plutonier (n. red.).

Ursul (Ureche), Irina. A servit în comună ca primar și notar din 1858 până în 1861 și în 1866. Din 1867 servi ca notar până aproape la moarte. A avut șase copii. A fost și membru în senatul scolastic. Ca notar a servit neîntrerupt până în 1884. De la acest timp a fost substituit prin... Substituirile acestea s-au întâmplat în urma greutăților insuportabile ce veniră asupra notarilor bătrâni, cu introducerea limbii maghiare prin ordinul vicecomitelui comitatens din 29 aprilie 1884, nr. 2370, 29 mai 1884, nr. 3055, 31 decembrie 1884, nr. 6306 și 7 martie 1885, nr. 1557. În 30 decembrie 1884, cu nr. 5345, Maftai e provocat ca în timp de un an să-și însușească limba oficială maghiară în mod corespunzător oficiului, ceea ce neputând face i s-a căutat nod în papură și în 20 martie 1886 fu tras în cercetare disciplinară și suspendat. Prin sentința d.d. 4 noiembrie 1887, nr. 7967, vicecomitele comitatens, reabilitându-l, rezolvă afacerea, ca în timp de un an Maftai să învețe ungurește și până atunci să țină în cancelarie un individ priceput al acestei limbi, iar rămânerea lui mai departe în oficiu se face pendentă³ de la însușirea limbii maghiare. Astfel, Maftai, silit de împrejurări, și-a insinuat cererea de pensie și s-a pensionat. Așa și-au sfârșit cariera mulți amployați de român și încă dintre cei eminenti, iar (cei) care nu s-au supus au fost, cu un motiv sau altul, scoși din oficiu simpliciter⁴.

Până în anul 1873 Maftai a servit numai ca notar comunal, iar din acest an ca notar cercual, în cercul notarial al Sîn-Iosifului care s-a compus din comunele Sîn-Iosif, ca sediu, apoi Leș și Ilva Mică.

Continui cu încă un pasaj de la pagina 264 a lucrării lui Buzilă:

Limba cancelarie sub graniță și absolutism a fost cea germană. (Odată) cu introducerea Districtului s-a introdus din adunarea de la 18 aprilie 1861, în toate, limba română, care la noi rămâne până în 1885, când din urma ordinelor citate la pag. 260 limba română, încetul cu încetul, a fost dată afară,

³ Nehotărât, neterminat (n. red.).

⁴ „Simplu”, în original, în latină (n. red.).

așa că azi, 1910, toate lucrările ce privesc superioritatea se isprăvesc în limba maghiară.

La aceste puține date mai pot adăuga din cele văzute, citite și auzite de mine:

În copilăria mea din Năsăud am văzut la tatăl meu mai multe hârtii ale bunicului Mafei. Erau scrise în maghiară și germană, pe aceasta din urmă stăpânind-o de asemenea desăvârșit, învățată de el în școlile grănicerești și apoi, desigur, în serviciul lui militar, îndelungat. Scrierea lui era deosebit de frumoasă, cu litere mici, perlate, de o caligrafie minunată.

Mafei Pop a făcut parte din Batalionul I din Regimentul II de Graniță, când în aprilie 1848 Guvernul Central din Viena a supus grănicerii din Ardeal guvernului unguesc din Pesta: „Acesta a dispus ca Batalionul I din Regimentul II de Graniță, format din cei mai bravi feciori, holtei, să meargă să lupte contra confrăților de arme slovaci din Banat. Acest batalion plecă duminică în 23 iulie 1848, pentru ca după ce nu va fi abătut de la credința către tron cu buți de vin, apoi cu amenințări de a fi împușcat tot al zecelea ins – să sufere cele mai mizerabile șicanări în Ungaria.” (Buzilă)

Printre cei 13 soldați grăniceri din Poiana din această campanie îl găsim și pe „Mafei Pop, mai târziu notar”.

„Cine voiește să știe mai departe soarta ce a ajuns batalionul nostru să citească de George Barițiu *Istoria Regimentului II românesc grănicer transilvănean*, Brașov, 1874, pp. 36–48.” (Buzilă, p. 246).

Apoi: „În timpul din 1853 până în 1855, când austriecii cu ocaziunea rezelului oriental au ținut ocupată România, din Sînelosif aflăm în Muntenia pe... Mafei Pop.” (Buzilă, p. 247)

În 1851, sub administrația austriacă, în fiecare comună, pe lângă primar și jurați a fost numit și câte un notar. „Mafei Pop și erezii⁵ lui au fost viriliști⁶, în urma averii pe care o aveau.” (Buzilă, p. 255). „Ca primar și ca notar, Mafei Pop a șezut în cartierul

⁵ Moștenitorii (n. red.).

⁶ Persoane care, datorită funcțiilor pe care le dețineau, puteau face parte din corpul legislativ din oficiu (n. red.).

său propriu, fără să primească de la cineva ceva desdăunare, deși salariul și veniturile lui au fost atât de mizerabile.” (Buzilă, p. 263).

Maței, înainte de a fi primar și notar, a fost „colector-cassar⁷” comunal între 1859 și 1861.

Cea mai veche casă de piatră din Poiana a fost clădită în anul 1860 de Maței Pop. (Buzilă, p. 288).

Coborâtor din preotul Grigoraș Crețu, prin mai mulți țărani vrednici, el însuși țăran cu carte, și-a crescut toți copiii la școli înalte. Așa (i-a trimis) pe Alexandru – cel mai mare – la Academia de Silvicultură din Viena, pe Ioan (tatăl nostru) la Universitatea din Viena și Colegiul Sfânta Barbara de acolo, pe Iacob la Teologia Universității din Budapesta, pe Leon la Teologia din Gherla. Fetele, Maria și Catarina, cu școli potrivite, au fost măritate cu preoți.

Bunicii din Poiana, Irina și părinții ei

Irina, mama tatălui nostru și bunica noastră

Cel mai vechi strămoș pe linia aceasta, despre care știm, a fost Ilieș Ureche. Nu i se știe data nașterii și nici cea a morții. Se știe că avea casa pe locul de sub coastă, unde își avea casa Zaharie Ureche, „unchiul Zaharie” al copilăriei noastre, fratele cel mai mic al bunicii noastre Irina.

Fiul lui Ilieș, străbunic al nostru, a fost Petrea Ureche. A fost căsătorit cu Ileana. A murit la 16 ianuarie 1805. A avut cinci copii: Vasile, Ioan, Alexandru, Maria și Mărtuța.

Străbunica noastră Mărtuța s-a născut în 1773 și a murit în 1867. Mărtuța Ureche a fost căsătorită cu Constantin Crețu. Acesta, grănicer-caporal, a luat parte la toate luptele din 1793–1800 și apoi la cea din 1805, unde a și căzut în luptă.

Constantin și Mărtuța Ureche-Crețu au avut fiică pe Docea, născută în 1805 și moartă în 1850. S-a căsătorit în 1829 cu Terente Ursu (al lui Roman al lui Vasile). Acesta, deoarece a intrat în moșia și în curtea Dociei, și-a luat numele de Ureche, al soției

⁷ Perceptor-achizitor (n. coord.).

sale. Terente a murit în 1871. A fost primarul comunei Poiana în 1839, 1852, 1857 și 1868.

Una dintre fiicele lui Terente și ale Dociei a fost bunica noastră, Irina, născută la data de 11 mai 1834, căsătorită cu bunicul nostru Maftei Pop în 1856 și moartă la 29 octombrie 1919.

Bunica Irina a avut surori pe Maria, Paraschiva, Varvara, Nastasia și Sofia, apoi pe fratele ei Zaharie, născut în 1841. De unchiul Zaharie îmi aduc bine aminte. Era fruntașul comunei, om bogat, cu mare autoritate. Avea casa bătrână lângă Valea lui Ureche, sub un țugui de stâncă. Venea adeseori la noi, la Năsăud. Ne spunea povești.

Cele dintâi amintiri ale mele din viața noastră de la Năsăud cuprind luminos figura „bunicii din Poiană”, Irina. Avea o figură și ținută mândre, nobile, care înfățișau deplin expresia de mare bunătate, caracteristică a ei din temelia firii. Era înaltă, zveltă – se spune că în tinerețe fusese o frumusețe vestită. Avea ochii de un albastru-violet închis, în obraji, roze. Chiar și în anii bătrâneții și-a păstrat în trăsăturile feței timbrul frumuseții de odinioară. (Prin 1907 am făcut în Poiana fotografia ei, destul de slabă, dar singura pe care o avem. Stătea în fața casei, pe podmol⁸, între coșnițe⁹ de albine. După această fotografie a făcut pictorul Cabadaief¹⁰ portretul în ulei, pe care îl am în camera mea de lucru de acum, salvat ca prin minune din prăpădul de la Cluj.) În sat, toată lumea îi spunea „Doamna”, cu toate că până la sfârșit și fără întrerupere

Irina Pop (n. Ureche) –
„Bunica din Poiană”

⁸ Prispă (n. red.).

⁹ Stupi făcuți din nuiele sau din papură (n. red.).

¹⁰ Nicolae Dimitrie Cabadaief (1877–1934), pictor originar din Bulgaria, stabilit la Sibiu din anul 1911 (n. red.).

Capitolul 2

*Genius loci*¹

*Cum subit illius tristissima noctis imago,
Quae mihi supremum tempus in Urbe fuit,
Cum repeto noctem, qua tot mihi cara reliqui,
Labitur ex oculis nunc quoque gutta meis.*

Ovidiu, *Tristia – Elegiae*²

Dealul Țarinei

Casa

Bunicii mei din Șimleu nu erau oameni ce se cheamă bogați. Bunicul, doctor în drept, a fost mulți ani judecător – președinte la tribunalul din Zalău, apoi, după pensionare, avocat în Șimleu. De la părinții lui a moștenit Dealul Țarinei. Și-a cumpărat și o casă în Șimleu, casă veche, cam în fața liceului nou de acum. Cu o mulțime de copii, la școli, la universitate, cu alți copii pe care îi țineau la școală din bunătate, bunicii mei puțin au putut jertfi pentru Dealul Țarinei, obârșia familiei. Ce se vedea acolo mai mult din munca mâinilor, din energia și hărnicia buniciei

¹ Manuscris redactat de autor în anul 1966 (n. ed.).

² „Când mi se înfățișează imaginea peste măsură de tristă a nopții,/ Care mi-a fost cea din urmă vreme trăită în Cetate,/Când îmi amintesc noaptea când am părăsit tot ceea ce-mi era drag,/Chiar și acum mi se strecoară din ochi picăturile lacrimilor.” (Traducere liberă de Ionel Pop).

a răsărit, rând pe rând, în zeci de ani. În ultimii ani ai vieții sale, bunicul era bolnăvicios, slab, prea puțin putea să alerge după trebile gospodărești. Nu aveau putere să facă la Dealul Țarinei o casă mai încăpătoare. Întâi, mi se pare că prin 1890, au clădit o casă de vară. Îmi aduc aminte bine de ea. Avea numai două camere, după o verandă mică și deschisă. O cameră mai îngustă în față, una mai mare alăturată acesteia. Aveau tavanul cu bârne, și cu bârne a rămas până azi tavanul acestor două camere dintâi. Apoi prin 1900, bunica, rămasă văduvă, a mai adăugat două camere, în șir, simetric cu cele două vechi. A închis cu sticlă veranda veche, a făcut veranda cea mare și încă una mică și deschisă înspre sat. La spatele casei, între cele două verande mici se întindea un coridor îngust, deschis, cu stâlpi sculptați frumos. Târziu, prin 1930, s-a adăugat construcția înaltă din față, oarecum alăturată casei vechi, cu două camere.

Casa de la Dealul Țarinei
(Bădăcin) – camerele Unchiuțului

S-au mai adăugat o bucătărie, o baie, iar spre sat încă două camere. S-au înmulții nepoții, Dealul Țarinei era locul de odihnă pentru toți, casa era locuită și iarna – bunica nu mai venea pentru iarnă la casa din Șimleu, unde obișnuia înainte să rămână cele vreo patru luni de iarnă. În cei vreo 50 de ani, în care mi s-au înșiruit vacanțele copilăriei și ale tinereții la Dealul Țarinei și apoi foarte multe petreceri acolo, nenumărate amintiri dragi se leagă de „casă”. Desigur, cele mai scumpe mie sunt cele care îmi evocă figurile dragilor noștri, care ne primeau acolo cu atâta suflet, a celor ce – și ei veniți de pe la casele lor – petreceau acolo împreună cu mine. Bunica, mama, mătușa Cornelia (sora călugăriță

Cecilia), Unchiuțul, unchiul Casiu, Sabina, Nelica – toți plecați dintre cei vii. Apoi noi, frații, cu Livia și Mateiuș – care își doarme somnul fără sfârșit acolo, lângă bunici și lângă mama noastră –, Clarița. Apoi, Romul și Zachi, soții Liviei și Clariței, apoi Margareta mea, apoi copiii noștri, nepoții, nepoatele cu ai lor și alții din familie. Parcă nu îndrăznesc să mă ating de amintirile duioase legate de toți aceștia, chiar și scriind așa, numai pentru mine. Mi se pare că ceea ce aș scrie ar fi prea palid, ar fi oglindă împăienjenită, care nu redă frumusețile întregi. Poate de altă dată voi avea curajul, dacă mi se vor mai lungi bătrânețile în care mă găsesc, și dacă mă va mai sluji memoria. Până atunci, și după aceea, îi închid pe toți în sufletul meu ca pe un tezaur, din care din vreme în vreme scot câte o nestemată și mă încânt de strălucirea ei.

Acum să mi se oprească gândul la câteva dintre lucrurile bătrâne pe care le adăpostea acea casă dragă. Au intrat și acele lucruri fără viață în viața noastră, țineau și ele – și adăugeau încă – de atmosfera de vrajă fără seamăn care ne legăna în acele locuri, ca într-o altă lume, senină și bună. Atât sunt de modeste acele lucruri, încât, dacă ar citi cineva ceea ce scriu acum despre ele, ar zâmbi cu oarecare milă, că mi s-au oprit gândurile asupra lor, asupra unor momente fără însemnătate aparentă, legate de ele.

Să intru în veranda închisă cu sticlă, cea de către Șimleu. Ochii mi se opresc totdeauna asupra celor trei litografii din ramele atâr-nate pe peretele din față. Din una mă privește fața de ascet a lui Simion Bărnuțiu, slabă, suptă, dar înviorată de focul din ochii lui. (Nu avem decât acest portret al lui Bărnuțiu, „Unchiul nostru cel mare”, după o fotografie, singura, din Iași, pe când era deja grav bolnav) În acești ochi adânci și totuși vii, e oare dogoarea febrei omului bolnav, sau ardea în ei focul din tinerețe al revoluționarului idealist, propovăduitor al libertății omului și a neamului? Lângă el, în alt cadru, chipul nobil și blând al lui Bălcescu, tânăr (doar tânăr s-a și stins), cu barba tăiata scurt, neagră, cu părul care făcea bucle acoperind urechile. În cel de-al treilea era înfățișat Avram Iancu, în cap cu căciula moțească, cu năfrămuță fluturată în jurul gâtului. Tinerel – doar în 1848 avea abia 24–25 de ani! –, mustăcioara

în sfârcuri scurte, pe mijlocul trupului era încins un șerpar îngust de după care se iveau mânerile celor două pistoale. Mâna stângă i se odihnea pe sabie, cea dreaptă pe țeavă de tun, ferecată în chingi. (Va fi fost vreun tun din lemn de cireș, din cele cu care a bătut el armate ungurești, pe care oastea regulată a austriecilor nu le-a putut supune.) Desigur, portret idealizat, în el mai mult suflet și istorie

decât asemănare. Dar oare nu sunt acestea pentru urmași mai de seamă decât chipul trupului? Dincolo, în al patrulea cadru, vechea litografie, care odinioară împodobea cele mai multe case ale intelectualilor ardeleni: Andrei Mureșanu, în toga lungă, declamând *Deșteaptă-te, române!*, la picioarele lui țăranul român trezit din somn, cu cătușele sfărâmate de pe mâini. Și mai era încă un cadru, cu fotografia Memorandiștilor, între ei cu juristul, conducătorul intelectual și redactor al Memorandului, Iuliu Coroianu, fratele mai mic al bunicii. Iar deasupra ușii care ducea în prima cameră un crucifix de la care nu lipsea buchețelul de flori.

Aceste podoabe modeste ale încăperii care îți primeau pașii în acea casă parcă înfățișau duhul care a sălășluit din vechime și sălășluia încă în ea neschimbat.

Mobila verandei era puțină și fără pretenții, în dreapta ușii masă mărișoară, din lemn de brad, vopsită alb, pe ea cu față de masă țesută în casă, în mijlocul ei cu o vază cu florile anotimpului. (Nici iarna nu lipseau florile: „flori de paie”, „creasta-cocoșului”, care își păstrau frumusețea până în primăvară, când grădina dăruia altele, noi.) O bancă vopsită și ea în alb de-a lungul peretelui, câteva scaune. Iar în stânga, lângă geamlâc, o masă mare, veche, de pe care rar lipseau bunătățile pământului, mere, pere, struguri,

Veranda albă de la Dealul Țarinei

caise și piersici, nuci și castane – în corfițe, în blide – la îndemâna tuturor.

Vara, când se întâmpla să fim mai puțini, aici se dădea masa de prânz, în răcoarea rozei cățărațoare și a viței-de-vie „Izabela”, care se ridicau până pe acoperiș și trăgeau perdea de verdeață. Se deschidea o ferestruică în acest perete de frunze și de flori, și prin ea se vedea drumul până în vârful dealului de pe Valea Corbului. Când a ajuns bătrână, încât umblările ei prin gospodăria de afară erau mai scurte și mai grele, bunica stătea ceasuri întregi în fața acestei ferestre dintre frunze, ochii și sufletul ei așteptau să se ivească mașina sau trăsura în culmea dealului și să înceapă a coborî: va fi bucurie! Sosesc copiii, sosesc nepoții – oricare ar fi, toți dragi, toți așteptați.

Intrăm în camera mică, prima. Ne salută cu prietenie mobilă veche, aceeași din vremea copilăriei mele. Masa de scris a bunicului, cu tăblia care ridicată închide sertărașele și acareturile de scris, iar coborâtă e sprijin hârtiei și mâinilor, patul din lemn de nuc, cele două dulapuri ale bunicii. Ale ei erau acestea, numai ale ei, iar pentru noi pline de mister. Ce poate să țină bunica în aceste două ascunzători ale ei, ale căror chei nu le dădea nimănui? Rar se destăinuia ceva din comorile de acolo – comori care nu erau nici bani și nici scumpeturi. Pe când nu trecurăm de etapa Flobert-ului știam că acolo pitea bunica pușca cea cu două țevi, ca nu cumva să o dibuim și să facem cu ea vreo pozna. Uneori deschidea pe jumătate una dintre uși, își întindea mâna și pe nevăzute scotea portocale, smochine, alte bunătăți pe seama noastră, a copiilor. Acolo-și avea și farmacia, ierburi tămăduitoare, borcănașe cu iruri miraculoase (într-adevăr, miraculoase!), sticlute cu ape străvezii, clare sau tulburi, albăstrie. Dar oare ce mai putea să fie acolo, în afară de rufăria care când se deschidea una dintre uși răspândea miros de proaspăt și de levănțică?

În preajma ferestrei o mică garnitură de salon, cu divănaș, cu patru scaune tapițate și trase în mătase vineție. Erau toate atât de filigrane, încât după ce m-am mai îngreunat parcă îmi era teamă să nu se năruiască sub mine. Pe mescioara ovală, lucru de mână, deasupra „albumul” cu fotografii vechi și noi ale familiei, ale

prietenilor, și mai era pe acea mescioară, neschimbat, o carte, care nu se prea potrivea cu spiritul creștinesc din casă. Rămânea acolo în puterea tradiției, de pe când a adus-o, student, unchiul Casiu: un volum al lui Renan, în ediție de lux. Pe noi, copiii, ne încânta un lucru, dacă priveai tăietura filelor răsfrângându-le puțin între degete, apărea un peisaj minunat, în culori vii... Sobița era de tuci, vopsită argintiu. Minunată sobiță, de aceea a rămas atâtea zeci de ani neschimbată la locul ei. Cum prindea sâmbure de foc lemnul, izbucnea flacăra și cânta și bubuia și numaidecât se răspândea în cămăruță mângâierea căldurii. Această sobă avea pe la mijlocul ei o ușiță de gratii, care deschidea o firidă mărișoară. Acolo era menit să bolborosească prietenos un ceainic, să se fiarbă la repezeală o cafea neagră. N-am văzut să se fi folosit firida pentru asemenea treburi, în schimb toamna se coceau în ea castane, gutui și mere, răspândind cât e casa vestea bunătații lor. Și noi, Mateiuș și cu mine, copiii – Vai! de mult a fost aceasta! – i-am dat o întrebuițare atunci când soba dormea în somnul ei de vară. Acolo era colivia în care așezam câte o pasăre pe care se întâmpla să o prindem. Printre gratii o vedeam, îi puteam da de mâncare – era colivie. Ne miram apoi în curând pe unde a putut oare să scape prizoniera noastră – presură, pițiguș, ce va fi fost. Ușa se încuia bine, în pereții firidei nu era deschizătură, mâța nu putea ajunge la pasăre. Acum era acolo, și numai ce nu mai era! Bunica ne lăsa să ne facem noi cheful cu pasărea prinsă, apoi, când ne răspândeam, îi dădea drumulși ne mângâia în supărarea noastră: „Prindeți voi alta mai frumoasă!”

Bârnela tavanului au prins cafeniul cald al vechimii deasupra pereților văruiți alb. Dintr-o litografie în culori, sfântul Iosif privea blând, pe când pruncul din brațele lui binecuvânta cu mânuța grăsulie de copil mic. Deasupra divănașului o oglindă mare, în ramă de lemn, sculptată, aurită. Anii mulți au tras ca un păienjenis ușor deasupra cristalului, și acum reflectă imaginile ca desenate gingaș în contururi și în culori de pastel.

Camera următoare, mare, și ea cu tavan de bârne, ne strângea în jurul mesei atunci când vremea era aspră și prea frig în veranda cea mare. Dar avea această sufragerie și două paturi și o sofa mare

Cuprins

<i>Prefață</i>	5
<i>Notă asupra ediției</i>	11
<i>Cuvânt-înainte</i>	13
<i>Bătrânii noștri</i>	
<i>Câteva cuvinte despre comuna Poiana</i>	15
<i>Bunicii de Poiana, Maștei și părinții lui</i>	16
<i>Bunicii din Poiana, Irina și părinții ei</i>	20
Irina, mama tatălui nostru și bunica noastră	20
<i>Bunicii din Șimleu</i>	26
Bunicul nostru dr. Ioan Maniu, tatăl mamei noastre Elena	26
Câteva date referitoare la istoricul comunei Bădăcin	36
Antecesorii bunicii din Șimleu, Clara Maniu (născută Coroianu)	39
„Bunica din Șimleu”, Clara Maniu	61
<i>Părinții mei: dr. Ioan Pop și Elena, născută Maniu</i>	76
Tatăl meu: dr. Ioan Pop	76
Mama, Elena Pop, născută Maniu	83
„Unchiuțul”	91
Rugăciunea Unchiuțului	124
Testamentul Unchiuțului	125
Sora Cecilia (Cornelia Maniu)	129
Bunicii și părinții Margaretei	136
Simion Balint	138
Margareta	146

Genius loci

<i>Dealul Țarinei</i>	160
Casa	160
Biblioteca	177
Roza	179
Părcușorul din fața verandei celei mari	181
Părul	186
„Seghedinanii”	190
Butucul	192
Plopul	194
Groapa	196
„Refectorul muzelor”	200
Stejarul din vârful viei	203
Ograda	206
Ierdănelele	208
Cornetul	212
Valea Breabănelui	216
Vereședul	218
Hărăștii	226
Dealul Cerbului	232
Coliba lui Aurel	235
Doi prieteni	241
Câțiva prieteni ai copilăriei mele	243
Sosire și plecare	254
 <i>De vorbă cu Ionel Pop, un martor al României de altădată</i>	260
 <i>Din toamna lui 1918</i>	288
 <i>Tabel biografic cronologic</i>	303
 <i>Index</i>	325